

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

С. Г. Секундант

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ВИКЛАДАЧА ТА НАУКОВЦЯ

Методичні вказівки

для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Одеса - 2019

УДК 174.4

Автор: С.Г. Секундант, д.філос.н., професор кафедри філософії

Рецензенти: Н.П. Бевзюк, к.і.н., доцент кафедри філософії.

І.І. Старовойтова, к.філос.н., доцент кафедри філософії.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету історії та філософії
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Протокол № 3 від 12 листопада 2019 року.

Секундант С. Г.

Професійна етика викладача та науковця: методичні вказівки для здобувачів третього освітньо-наукового рівня (доктора філософії) / С. Г. Секундант. – Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. – 35 с.

Методичні вказівки призначені для самостійної роботи здобувачів третього освітньо-наукового рівня (доктора філософії) Одеського національного університету імені І. І. Мечникова з дисципліни «Професійна етика викладача та науковця».

УДК 174.4

© Секундант С. Г., 2019

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019

ЗМІСТ

1	Передмова.	4
2	Тема1. Предмет професійної етики, її види та її місце в загальній структурі етичних дисциплін.	7
3	Тема 2. Педагогічна етика, її сутність, специфіка та головні функції.	11
4	Тема 3. Категорії та принципи педагогічної етики.	15
5	Тема 4. Норми ділового етикету в діяльності педагога та науковця.	21
6	Питання для підсумкового контролю	29
7	Рекомендована література та джерела	31
8	Додаток	35

ПЕРЕДМОВА.

Запропоновані методичні вказівки містять у стислому вигляді необхідну інформацію із змісту дисципліни «Професійна етика викладача та науковця», яка викладається здобувачам третього освітньо-наукового рівня (доктора філософії) в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова.

Мета навчальної дисципліни «Професійна етика викладача та науковця» полягає в оволодінні здобувачами цілісного, системного уявлення про специфіку професійної моралі педагогів, розкриття сутності етико-аксіологічного підходу до організації професійної педагогічної діяльності. *Завдання навчальної дисципліни «Професійна етика викладача та науковця»:* вивчення місця і ролі загальних та професійних моральних цінностей в педагогічній діяльності; виявлення специфіки та структури професійної моралі педагогів; розкриття особливостей етичного регулювання діяльності і відносин в системах «педагог - здобувач», «педагог - педагог», «Педагог - керівник»; обґрунтування професійно-етичних вимог до особистісних якостей педагога; роз'яснення основних категорій педагогічної етики; сформувати вміння застосовувати отримані знання в системі професійної діяльності з метою підвищення її ефективності; опанувати методику етичного аналізу соціокультурних і психолого- педагогічних проблем.

Процес вивчення навчальної дисципліни «Професійна етика викладача та науковця» спрямований на формування елементів таких загальних компетентностей як здатність займати чітку моральну позицію в дискусіях на етичні теми і виконувати свої власні думки; здатність до етичної поведінки відносно інших людей і відносно природи (відповідно принципам біоетики); здатність керуватися етичним кодексом науковця-дослідника, вітчизняними та міжнародними етико-правовими стандартами; здатність втілювати і розвивати фундаментальні етико-гуманістичні цінності у власному науковому дослідженні.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Професійна етика викладача та науковця» здобувач повинен знати:

- сутність і зміст фундаментальних етико-гуманістичних цінностей та специфіку їх реалізації у науковому дослідженні;
- положення базових етичних кодексів науковця-дослідника, вітчизняних та міжнародних документів у сфері етико-правових стандартів науково-дослідної діяльності;
- базові основи професійної етики викладача, морально-психологічні аспекти взаємовідношень та спілкування у системах «викладач-студент», «викладач-викладач», «викладач-керівництво навчального закладу»;
- основні вимоги, що пред'являються до професійно-етичних якостей особистості педагога;
- особливості розвитку етичної свідомості майбутнього педагога.

Здобувач повинен вміти:

- керуватися етичним кодексом науковця-дослідника, вітчизняними та міжнародними етико-правовими стандартами;
- втілювати і розвивати фундаментальні етико-гуманістичні цінності у власному науковому дослідженні;
- здійснювати міждисциплінарний діалог філософського знання з іншими галузями гуманітаристики та природничими науками;
- етично поводитись відносно інших людей і відносно природи (відповідно принципам біоетики);
- займати позицію в дискусіях і виконувати свої власні думки.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин, що становить 3 кредити ЄКТС.

Навчальна програма дисципліни «Професійна етика викладача та науковця» складається з двох змістових модулів. **Перший змістовий модуль «Базові культурно-цивілізаційні підвалини професійної етики викладача»** охоплює дві теми: *«Предмет професійної етики, її види та її місце в загальній структурі етичних дисциплін»*, в межах якої дається визначення професійної етики,

з'ясовується її місце в загальній структурі етичних дисциплін, розглядаються види професійної етики, її загальні і приватні особливості, а також місце педагогічної етики в ній, та *«Педагогічна етика, її сутність, специфіка та головні функції»*, в межах якої пояснюється специфіка предмета педагогічної діяльності та її головні функції, а також підкреслюється соціальна значимість педагогічної діяльності в умовах перехідного періоду від тоталітарного до демократичного суспільства, її багатогранність, багатофункціональність та творчий характер, визначаються основні ціннісні характеристики та пріоритети педагогічної діяльності, пояснюється, в чому полягає педагогічна компетентність викладача.

Другий змістовий модуль «Етико-аксіологічна спрямованість сучасної освіти та науки» також охоплює дві теми. У першій темі *«Категорії та принципи педагогічної етики»* розглядаються основні категорії педагогічної етики, такі як «педагогічна свідомість», «педагогічна честь» і «педагогічна справедливість», «педагогічний авторитет», «педагогічний такт», «педагогічний обов'язок», роз'яснюється філософський сенс таких принципів педагогічної етики, як «принцип гуманізму», «принцип демократизму», «принцип оптимізму», «принцип колективізму (солідарності)», «принцип громадянськості та патріотизму», «принцип справедливості», «професіоналізму», «відповідальності», «толерантності».

У другій темі *«Норми ділового етикету в діяльності педагога та науковця»* дається філософське тлумачення основних норм ділового етикету в діяльності педагога, роз'яснюються головні вимоги до педагога, які стосуються ставлення науковця та педагога до своєї праці, підкреслюється значення етичних аспектів для продуктивної наукової праці, розкриваються основні принципи міжособистісних відносин педагога та здобувача освіти, підкреслюється важливість таких рис у педагога, як повага до особистості, його орієнтація на позитивні емоції та почуття, відкритість і готовність до діалогу зі здобувачами на принципах партнерства, роз'яснюються головні принципи етичних відносин в педагогічному колективі.

Тема 1. «Предмет професійної етики, її види та її місце в загальній структурі етичних дисциплін».

Здобувач має знати визначення професійної етики, її місце в загальній структурі етичних дисциплін, види професійної етики, її загальні і приватні особливості, а також місце педагогічної етики в ній.

Термін "**етика**" (від давньогрецького ἠθος – стійка природа будь-якого явища, характер, звичай) ввів Аристотель, який під етикою розумів головним чином вчення про чесноти як головну умову досягнення щастя і розглядав її як розділ практичної філософії поряд з політикою й економікою. Відповідно до Аристотеля, мета етики не знання взагалі, а оцінка вчинків і їх змісту з точки зору "належного" та "сущого", з точки зору природи людини і його призначення.

В даний час етика визначається як філософська дисципліна, предметом якої є мораль і моральність.

Етика як теорія моралі вивчає генезис, сутність, специфіку моралі. Вона розкриває місце і роль моральних норм у житті суспільства та людини; виявляє засоби морального регулювання людської життєдіяльності, критерії моральності і морального прогресу. Однак етика виступає не тільки як теорія моралі, а й як вчення про людину і суспільство як моральних суб'єктів. Вона розглядає структуру моральної свідомості суспільства й особистості, аналізує зміст і сенс понять, які визначають моральну природу наших вчинків, таких, наприклад, як сенс життя, щастя, благо, добро, зло, обов'язок, совість, честь і гідність.

Мораль і порядність. Розмежування між мораллю (Moralität) і порядністю (Sittlichkeit) вперше ввів Гегель, який під мораллю розумів суб'єктивний аспект (наміри) вчинків, а під порядністю - самі вчинки в їх об'єктивному значенні для людини та людства. Це розмежування знайшло відображення в мовах багатьох країн, де під порядністю розуміються високі принципи поведінки, які є втіленням вічних цінностей, зразкових норм поведінки,

а під мораллю - історично мінливі норми поведінки, які притаманні окремим особистостям, народам або спільнотам.

Професійна етика - це наука про принципи, норми і правила, що регулюють поведінку спеціаліста на основі загальнолюдських моральних цінностей, з урахуванням особливостей його професійної діяльності і конкретної ситуації. Вона стосується лише тих аспектів професійної діяльності фахівця, які впливають на життя і долі інших людей чи людства в цілому. Серед видів професійної етики можна виділити традиційні види професійної етики, такі, як педагогічна, медична, політична, юридична, етика вченого, і порівняно нові, наприклад, інженерна, інформаційна, комп'ютерна, екологічна та журналістська етика. В якості самостійного розділу професійної етики виступає етика ділового спілкування, яка зачіпає практично всі види професійної діяльності (як менеджера і підприємця, так і педагога, юриста і інженера).

Здобувач має знати, як співвідносяться професійна та прикладна етика. **Прикладна етика** - це сукупність принципів, норм і правил, що регулюють поведінку людей в певних областях їх життєдіяльності і в конкретних ситуаціях. Від професійної етики прикладна відрізняється тим, що професійна етика визначає основні моральні якості людини стосовно відповідної професії, тоді як прикладна етика має своїм предметом конкретні моральні ситуації, які виникають в результаті професійної діяльності. Прикладна етика є частиною професійної етики в тій мірі, в якій вона стосується діяльності фахівця.

Здобувач має знати особливості професійної етики. Особливості професійної етики викладача за можна поділити на загальні і спеціальні.

До загальних відносяться наступні:

1. *Вищі моральні цінності та норми*, які, зберігаючи загальнолюдське значення, в різних видах професійної етики знаходять свої конкретні риси. Яскравим прикладом таких норм є професійний обов'язок, що співпадає зі змістом

життя. В рамках конкретної спеціальності формуються *спеціально-професійні моральні норми та цінності*, які характерні для даного роду діяльності.

2. *Корпоративність* професійної діяльності, яка проявляється у відособленості і відданості вузьким груповим інтересам в рамках професійних об'єднань (наприклад, зберігання і культивування професійних таємниць і секретів від «непосвячених»).

3. *Чинники, що стимулюють трудову активність фахівця*. Основні з них лежать в області «людських відносин». Сюди відносяться вміння спілкуватися, будувати свої відносини на основі взаєморозуміння, поваги і співпраці. Важливими чинниками, що мотивують позитивне ставлення фахівця до праці, є привабливість самої праці, інтерес до неї, прагнення до визнання і орієнтація на успіх.

Здобувач має знати вимоги, яким має відповідати робота, що приносить задоволення професіоналу, педагогу зокрема. Робота має відповідати наступним найважливішим вимогам:

- це повинна бути цікава, захоплююча робота;
- в колективі має панувати взаємоповага;
- нормою має бути схвалення і стимулювання успіхів у роботі;
- працівник повинен мати можливість самовдосконалення;
- має бути взаємодія з керівником, здатним оцінити слушна пропозиція;
- співробітнику має бути надана можливість творчого підходу до роботи;
- співробітник повинен бачити результати своєї праці;
- керівник повинен бути гідною людиною;
- робота повинна вимагати напруги сил;
- співробітник повинен мати доступ до інформації, що стосується його роботи і стану справ в цілому.

Питання для самостійної роботи::

1. Пояснить етимологію терміну "етика".
2. Що розумів Аристотель під «етикою»?

3. У чому він бачив основну мету етики?
4. Що є предметом етики як теорії моралі?
5. Що вивчає етика як вчення про людину і суспільство як моральних суб'єктів?
6. Чим відрізняється порядність від моралі?
7. Назвіть основні види професійної етики.
8. Як співвідносяться професійна та прикладна етика?
9. Назвіть загальні особливості професійної етики.
10. Назвіть головні чинники, які мотивують робітника.
11. Яким вимогам має задовольняти робота?

Рекомендована література:

1. Аболіна Т.Г., Нападиста В.Г., Рихліцька О.Д. та ін. Прикладна етика: Навчальний посібник / За науковою редакцією Панченко В.І. К.: «Центр учбової літератури», 2012. 392 с.
2. Васякович Г.П. Педагогічна етика. Київ: Академвидав, 201. 256 с.
3. Бралатан В.П., Гуцаленко Л.В., Здирко Н.Г. Професійна етика. Навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2011. 252 с.
4. Професійна етика вищої освіти: Навчальний посібник/ А. П. Алексеєнко, К. І. Карпенко, Л. О. Гончаренко, В. В. Дейнека. Харків: ХНМУ, 2015. 232 с.
5. Професійна культура / Олена Аніщенко // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 724-725.
6. Роль педагогічної етики у професійній підготовці сучасного вчителя : Матеріали Всеукр. наук.-метод. конференції / Редкол. :В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа та ін. К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. 202 с.
7. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

Тема 2. Педагогічна етика, її специфіка, головні функції та культурно-цивілізаційні підвалини.

Здобувач має знати визначення педагогічної етики та її специфіку.

Педагогічна етика - це сукупність принципів, норм і правил поведінки педагога, що забезпечує моральний характер педагогічної діяльності і взаємин, обумовлених педагогічною діяльністю. Педагогічна етика вивчає природу, структуру, функції і особливості прояву моралі в педагогічній діяльності.

Специфіка професійної діяльності педагога визначається наступними факторами.

По-перше, її *предметом праці*. Предметом праці педагога є жива особистість, формування і розвиток якої значною мірою залежить від правильності дій педагога.

По-друге, *нерівністю сторін*, що взаємодіють, *асиметричністю відносин педагога і учнів*, яка виражається в залежності учнів від педагога, яка впливає з об'єктивної. Ця нерівність виявляється, зокрема, в рівні професіоналізму, в статусі, правах та обов'язках вчителя й учня).

По-третє, *глобальної відповідальності педагогічної праці*, яка полягає в тому, що від рівня професіоналізму, культури, порядності і багатьох інших людських якостей педагога залежать долі дітей.

По-четверте, *поліфункціональним характером педагогічної діяльності*, який проявляється в трьох її основних функціях: селекції, консервації і трансляції (ретрансляції) знань. Селекція - це відбір з усього різноманіття культурної спадщини тих необхідних фундаментальних знань, які можуть сприяти науковому і духовному прогресу суспільства в цілому і кожної окремої людини зокрема. Консервація - збереження і закріплення відібраного людством знання, яке має культурну цінність. Трансляція - це процес передачі знань від покоління до покоління.

По-п'яте, *творчим характером професії педагога*, який визначається необхідністю 1) постійно готуватися до уроків, оновлюючи матеріал відповідно до рівня розвитку знань, 2) адаптувати сучасні наукові знання та можливостей учнів і потребам навчального процесу, 3). вести боротьбу за вплив на уми і душі дітей з тими, хто впливає на них негативно; 4) критично ставитися до самого себе, своїх вчинків і своєї позиції.

Здобувач має знати головні функції педагогічної етики. Можна виділити три групи таких функцій: соціальні, професійні та морально-гуманістичні.

Перша група - **соціальні функції**. Вони визначають зовнішні параметри педагогічної діяльності та полягають у підтримці гуманістичного змісту освітньої діяльності, добробуту та безпеки існування соціуму

Друга група - **професійні функції**, які спрямовані на внутрішню регламентацію і контроль самого процесу діяльності з метою підвищення якості роботи педагогів:

- превентивна - застерігає від дій, що завдають шкоди учневі;
- організаційна - служить поліпшенню організації роботи, вимагаючи творчого виконання обов'язків та професійного обов'язку;
- керуюча - служить засобом соціального управління поведінкою педагога в інтересах справи; педагогічна етика полегшує педагогу вибір методів впливу, найбільш прийнятних з точки зору етики; забезпечує таку співпрацю всіх учасників педагогічного процесу, яка заснована на довірі і взаємодопомоги; сприяє врегулюванню конфліктних ситуацій; сприяє підвищенню ефективності педагогічної праці, тим самим піднімаючи статус і збільшуючи престижність професії в суспільстві; дозволяє прогнозувати поведінку фахівців в залежності від ступеня розвитку їх морально-етичної культури.

Третя група - **морально-гуманістичні функції**, які реалізуються в процесі міжособистісного спілкування вчителя і учня, а також у відносинах в

трудовому колективі. Педагогічна етика служить орієнтуванню в світі цінностей, надаючи сенс існування людині; долучає учня до загальнолюдській системі моральних цінностей; сприяє регулюванню відносин і поведінки учнів та викладачів на основі загальноприйнятої в професійному співтоваристві системі цінностей; формує соціально схвалювані мотиви діяльності; виступає засобом комунікації і спілкування між вчителями та учнями, а також між колегами з професійного «цеху»; формує і вдосконалює особистості як вчителя, так і учня, а також їх соціальне оточення.

Здобувач має знати загальнолюдські цінності, які є головним підґрунтям педагогічної діяльності є.

Загальнолюдські цінності - це те реальне (не уявне), що має неминущу значущість для кожної особистості, будь-якого типу суспільства та людства в цілому.

Можна виділити кілька систем загальнолюдських цінностей: *1-й тип цінностей* стосується людства в цілому. Це збереження і розвиток людського роду, а також збереження навколишнього середовища і здоров'я планети. *2-й тип цінностей* - це цінності суспільства та держави. До них відносять розвиток науки і освіти, економічний, культурний і духовний прогрес, а також соціальну і стабільність. *3-й тип* - це цінності людини як громадянина і члена суспільства. Сюди відносяться права людини і соціальна стабільність. *4-й тип цінностей* - це цінності, які стосуються кожної людини як особистості. Вищої з цих цінностей є життя. Здоров'я, матеріальне благополуччя і все інше, що сприяє збереженню життя і поліпшенню умов існування людини. Усі ці цінності обумовлені цінністю життя людини як такої. Деякі автори до цього типу цінностей відносять творчість (як вищу цінність будь-якої діяльності), істину (як вищу духовну цінність), щастя (як вищу психологічну цінність), прекрасне (як вищу естетичну цінність). **5-й тип** - релігійні цінності. Вищою релігійною цінністю є свідомість - єдине, що дано нам з безпосередньою достовірністю й існування чого після смерті тіла не заперечують навіть атеїстичні релігії (буддизм, джайнізм).

Головною цінністю педагогічної етики є особистість учня, а головною метою – формування моральної та творчої особистості.

Питання для самостійної роботи:

1. Дайте визначення педагогічної етики.
2. У чому полягають соціальні функції педагогічної етики?
3. У чому полягають професійні функції педагогічної етики?
4. У чому полягають морально-гуманістичні функції педагогічної етики?
5. Що є головним підґрунтям педагогічної діяльності
6. Дайте визначення загальнолюдських цінностей.
7. Дайте характеристику основних типів цінностей.
8. Що є головною цінністю педагогічної етики?
9. В чому полягає специфіка педагогічної етики,?
10. В чому полягає специфіка її предмета?
11. В чому полягає глобальна відповідальність діяльності педагога?
12. В чому полягає поліфункціональний характер діяльності педагога?
13. В чому полягає творчий характер педагогічної діяльності?

Рекомендована література:

8. Аболіна Т.Г., Нападиста В.Г., Рихліцька О.Д. та ін. Прикладна етика: Навчальний посібник / За науковою редакцією Панченко В.І. К.: «Центр учбової літератури», 2012. 392 с.
9. Васякович Г.П. Педагогічна етика. Київ: Академвидав, 201. – 256 с.
10. Бралатан В.П., Гуцаленко Л.В., Здирко Н.Г. Професійна етика. Навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2011. – 252 с.
11. Хоружа Л. Л. Педагогічна деонтологія: навч.-методич.посіб. / Людмила Хоружа. К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. 96с.
12. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

Тема 3. Принципи та категорії педагогічної етики.

Здобувач має знати основні принципи педагогічної етики:

Принципи педагогічної етики - це найбільш узагальнені моральні вимоги до особистості педагога та його діяльності, які визначають спрямованість його професійної діяльності на реалізацію вищих моральних цінностей.

Моральний принцип і моральна цінність. З даного визначення випливає, що кожен із принципів є конкретизацією і втіленням тієї чи іншої цінності. Зокрема, в основі принцип гуманізму лежить уявлення про людину як вищу цінність, в основі принципу оптимізму – життя, в основі принципу демократизму – суспільство як сукупність вільних громадян, в основі принципу благодіяння - добро, в основі принципу справедливості - справедливість як найвища соціальна цінність, в основі принципів толерантності й автономії - свобода, в основі принципу толерантності - повага до прав особистості і гідності кожної людини. В основі принципу відповідальності лежить цінність людського життя вихованця, а в основі принципу компетентності - честь професіонала. На відміну від цінності, яка тільки вказує в якому напрямку повинна діяти людина, моральна норма наказує, які вчинки повинен здійснювати людина, а які – ні.

Моральні принципи і мораль. Моральні принципи узагальнено розкривають зміст моралі. Вони стосуються моральної сутності людини, його призначення, сенсу життя і характеризують взаємини між людьми з точки зору їх відповідності вищим цінностям.

До стратегічних принципів педагогічної етики відносяться наступні.

Принцип педагогічного гуманізму полягає в усвідомленні педагогом людини, її особистості як вищої цінності та в намаганні керуватися в своїх діях виключно любов'ю до людини та повагою до її особистості. Любов до дитини проявляється в повазі до її внутрішнього світу, його прав як особистості і стурбованості за його долю.

Принцип педагогічного оптимізму полягає у вимозі до педагога керуватися вірою в успіх, в краще майбутнє людства взагалі і конкретної людини зокрема, а також в її необмежені можливості. Найважливішою (емоційною) складовою цього

принципу є почуття радості, яке повинно супроводжувати всі дії педагога і передаватися учням.

Принцип благодіяння полягає в щирому бажанні педагога принести добро дитині і зробити його щасливим. Він передбачає, що педагог знає, що таке добро і як його досягти. Дитина повинна стати для педагога об'єктом любові. Добро в діяльності педагога втілюється не тільки в турботі про дитину, створення сприятливих умов для його життя та розвитку його як особистості і професіонала, який володіє необхідними навичками, але і в розвитку в ньому здатності протистояти негативним явищам, долати труднощі, бути відповідальним за свою долю і долю близьких.

Принцип толерантності ґрунтується на позитивній схильності до іншої людини, зокрема до здобувача. Він проявляється в поважному ставленні до іншої особистості, до його "інакшості", у визнанні його права жити відповідно до власного світогляду, у визнанні рівності прав усіх людей незалежно від їх расової, національної та релігійної приналежності, а також інших відмінностей, які не стосуються морального обличчя людини. З принципом толерантності тісно пов'язаний принцип ненасильства.

Принцип ненасильства полягає в свідомому відмову від застосування по відношенню до іншої особистості, зокрема до особистості учня, методів насильства або будь-яких форм тиску, в прагненні побудувати відносини на основі співпраці, а не суперництва, в прагненні не викликати у колег і дітей почуття страху, в усвідомленні того, що повагою і розуміння є більш ефективними засобами виховання, ніж насильницькі методи.

Принцип автономії полягає в повазі вільної особистості дитини, його права на його власний, унікальний шлях розвитку, в тому числі його права на помилку. Він вимагає від педагога не бути зарозумілим, не дивитися на дитину тільки як "об'єкт" виховання, не нав'язувати йому свої думки, залучати учнів до співпраці тільки на умовах добровільності та свободи вибору, культивувати його самоповагу.

Принцип моральної відповідальності полягає в усвідомленні педагогом своєї відповідальності перед дитиною, її батьками, державою і суспільством за долю вихованця, в усвідомленні їм моральної потреби виконання соціальних норм, а також в його здатності адекватно сприймати справедливу оцінку скоєних вчинків, самооцінювати власні дії з позицій загальнолюдських інтересів. Моральна відповідальність передбачає усвідомлення педагогом сучасного і майбутнього розвитку нації і людства. Педагог морально відповідає за творче оволодіння знаннями, самовдосконалення, самореалізацію як своїх сил і здібностей, так і здібностей учнів.

Принцип справедливості вимагає від викладачів об'єктивності в оцінці здібностей, слів і вчинків учнів. Він проявляється в оцінках їм вчинків учнів, їх ставлення до навчання, ровесникам і старшим людям, до навколишнього середовища, до суспільно корисним роботі і так далі. Він передбачає неупереджену, відповідну вищим стандартам оцінку як здібностей дитини, так і результатів його діяльності.

Принцип компетентності вимагає від педагога постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності, знайомиться з останніми досягненнями в області дисципліну, яку він викладає, застосовувати тільки надійні та сучасні методи дослідження, сприяти їх застосуванню, визначати та враховувати межі власної компетентності. Виділяють наступні види компетентності: спеціальна компетентність в галузі дисципліни, що викладається; методична компетентність в галузі формування знань, умінь і навичок; психолого-педагогічна компетентність в галузі мотивів, здібностей, спрямованості; аутопсихологічна компетентність — рефлексія педагогічної діяльності..

Здобувач має знати основні категорії педагогічної етики:

Категорії педагогічної етики — це загальні наукові поняття, які висловлюють належний порядок у взаєминах між людьми, які виникають в процесі педагогічної діяльності. Вони визначають відношення людини до себе та до праці, а також координують відносини "учитель - учень", "учитель - учитель", "учитель - керівник" з точки зору вищих цінностей, найвищої з яких є людина.

Таким чином, категорії етики мають нормативний (імперативний) і ціннісний характер та спрямовані на обов'язкові, морально досконалі цінності. Вони, з одного боку, служать мірилом оцінки дій учасників педагогічного процесу, а з іншого - характеризують моральні якості педагога.

Професійний педагогічний обов'язок - це сукупність моральних вимог, які суспільство висуває до особистості педагога та до виконання ним своїх професійних обов'язків. До них, зокрема, відносяться: особлива вимогливість до себе, необхідність творчого ставлення до своєї праці, прагнення до поповнення професійних знань і підвищення педагогічної майстерності, необхідність шанобливого і вимогливого ставлення до учнів і їх батьків, орієнтація на безумовну повагу до людської гідності кожного учасника педагогічного процесу, поєднання поваги до особистості вихованця та вимогливості до нього.

Моральна відповідальність – це особистісна якість педагога, яка полягає в усвідомленні їм своєї моральної відповідальності перед суспільством за долю дитини, її моральні, психологічні та інтелектуальні якості. Вона полягає у здатності педагога оцінювати поступки з точки зору майбутнього розвитку нації і людства, сприймати справедливу оцінку скоєних вчинків, адекватно оцінювати власні дії з позицій чистої совісті та в здатності к самовдосконаленню та самореалізації своїх здібностей.

Педагогічна справедливість - це неупереджене, позбавлене особистих симпатій і антипатій ставлення педагога до учнів і колег, до їхніх поглядів, вчинків і знань, яке ґрунтується на поважному ставленні до прав всіх учасників педагогічного процесу без винятку.

Професійна честь педагога - наказує нормативні вимоги до поведінки і передбачає в ставленні до людини ту міру поваги, яку він заслуговує з боку всіх учасників педагогічного процесу - дорослих і дітей.

Професійна честь у педагогіці - це поняття, що виражає не тільки усвідомлення учителем своєї значимості, але і суспільне визнання, суспільну повагу його моральних заслуг і якостей.

Педагогічний такт – це поняття, яке акумулює всі складові педагогічної культури і є одним із основних показників педагогічної майстерності. Він полягає у дотриманні загальнолюдських норм спілкування і взаємодії з дітьми з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей. Ознаками педагогічного такту є людяність, скромність, уважність, чутливість, емпатійність, врівноваженість і самовладання у спілкуванні, відсутність зарозумілості, марнославства, дратівливості; простота у спілкуванні без фамільярності та панібратства, вимогливість без прискіпливості; принциповість і наполегливість без упертості; вміння впливати на людину без погроз, попереджень та приниження особистості гідності вихованця; вміння слухати співрозмовника, не бути байдужим та виказувати вищості.

Педагогічна майстерність — це досконале виконання вчителем професійних функцій, яке полягає у створенні оптимальних соціально-психологічних умов для формування особистості кожного вихованця, забезпеченні високого рівня їх інтелектуального розвитку, а також у вихованні кращих моральних якостей здобувачів та їх духовному збагаченні.

Питання та завдання для самостійної роботи:

1. Дайте визначення принципів педагогічної етики.
2. Як співвідносяться моральні принципи та моральні цінності?
3. Як співвідносяться моральні принципи та мораль?
4. Охарактеризуйте принцип педагогічного гуманізму.
5. Охарактеризуйте принцип педагогічного оптимізму.
6. Охарактеризуйте принцип благодіяння.
7. Охарактеризуйте принцип толерантності.
8. Охарактеризуйте принцип ненасильства.
9. Охарактеризуйте принцип автономії.
10. Охарактеризуйте принцип моральної відповідальності.
11. Охарактеризуйте принцип моральної справедливості.
12. Дайте характеристику принципу професійної компетентності.

13. Дайте визначення поняття «категорії педагогічної етики».
14. Дайте визначення категорії професійний обов'язок.
15. Дайте визначення категорії моральна відповідальність.
16. Дайте визначення категорії педагогічна справедливість.
17. Дайте визначення категорії професійна честь.
18. Дайте визначення категорії педагогічний такт.
19. Дайте визначення категорії педагогічна майстерність.

Рекомендована література:

1. Аболіна Т.Г., Нападиста В.Г., Рихліцька О.Д. та ін. Прикладна етика: Навчальний посібник / За науковою редакцією Панченко В.І. К.: «Центр учбової літератури», 2012. 392 с.
4. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку. Основні результати дослідження за проектом № 49169; кер. В. С. Бакіров. Київ, 2015.URL:
<http://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2015-07-17/2015.pdf> 3.
5. Бралатан В. П., Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г. Професійна етика: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 252 с.
2. 10. Єрмоленко А. М. Ціннісно-нормативне обґрунтування науки // Філософська думка. 2009. № 4. С.34-52.
3. 11. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. К.: МАУП, 2000. 312 с.

Тема 4. Норми ділового етикету в діяльності педагога та науковця.

Здобувач має знати головні етичні вимоги, що стосуються відносин педагога до своєї праці.

По-перше, педагог повинен постійно ставити перед собою питання про свою відповідність сучасним вимогам вищої школи. Це означає:

- він постійно має пам'ятати про *специфіку* своєї професії і враховувати її в своїй діяльності;
- усвідомлювати і нести *відповідальність* за всі свої вчинки, за свій вплив на особистість учня, за формування його якостей та поведінку;
- вміти впливати на стиль мислення і ставлення учня до життя;
- вміти адекватно реагувати на зміни, що відбуваються в житті суспільства; знати, розуміти та приймати проблеми, потреби та інтереси сучасної молоді.

По-друге, педагог зобов'язаний постійно прагнути розвивати і вдосконалювати не тільки свою професійну та педагогічну майстерність, а й особисті якості. Для цього він має бути здатним до інтегрального стилю мислення, тобто вміти враховувати всі аспекти своєї діяльності: світоглядний, професійний, спеціально-педагогічний, психологічний та морально-етичний. Його мислення має характеризуватися наступними рисами: по-перше, *самостійністю*, яка передбачає не тільки прагнення до самостійних суджень і висновків, але й здатність сумніву, філософсько-рефлексивне ставлення до традиційної педагогіки, переконливість власної позиції, усвідомленість морального вибору в прийнятті рішень. По-друге, *єдність інтелектуальних, емоційних і моральних переживань*. По-третє, *відкритість діалогу*, яка передбачає: інтерес до іншої людини, здатність слухати і чути іншого, відкритість новому, толерантність до інших точок зору. По-четверте, це *творча активність* педагога, яка передбачає прагнення до пізнання та самовдосконалення, спрага навчання, здатність вчитися на власних помилках, вміння відкривати в учні творчий потенціал.

Здобувач має знати головні етичні вимоги, що стосуються відносин педагога до учня.

Ставлення педагога до здобувача має відповідати наступним вимогам:

1. *Повага до особистості здобувача*, яка передбачає рівноправність, партнерство, не дивлячись на різницю в віці, положенні, рівні культури і освіти, життєвому досвіді і т.д. Повага до особистості здобувача проявляється, перш за все, в довірі до нього. *Довіра* означає, що педагог бачить в ньому рівну собі людину зі своїми поглядами, терпимо відноситься до самостійності мислення, його зовнішньому виду, проявляє щірий інтерес до особистості здобувача, поважає його думку про себе, не припускає приниження особистої гідності учня не тільки словом, але й поглядом, тоном, насмішкою, окриком тощо. Припинення гідності здобувача або застосування будь-яких інших методів силового тиску є проявом слабкості викладача, використанням їм свого службового положення в особистих цілях». Така поведінка викладача не тільки не сприяє моральному вдосконаленню дитини, але, навпаки, веде до конформізму, пристосуванства та іншим негативним з моральної точки зору якостям. Застосування силових методів в вихованні не пробуджує совість, а лише породжує страх та веде до відчуження. Повага виражається також в *вимогливості* до здобувача, яка має бути доцільною, тобто завдання мають служити засвоєнню нового матеріалу та повторенню пройденого. Вимоги мають бути зрозумілими, реально здійсненими, враховувати загальне навантаження здобувачів. Повага до своїх учнів проявляється також в оцінці їх праці. Педагог має враховувати всі досягнення учня та стимулювати його до розвитку своїх досягнень. Вчитель має йти на іспит, щоб з'ясувати, що знає студент/ здобувач, і допомогти йому розібратися в тих питаннях, які він не зміг вирішити, а не щоб довести, що він нічого не знає.

2. *Орієнтація на позитивні відносини і почуття*. Орієнтація на позитивні відносини означає орієнтацію педагога на встановлення з дітьми *суб'єкт-суб'єктних* відносин, тобто педагог має бачити в дитині не об'єкт виховання, а особистість. Дитина має бути для педагога метою, предметом турботи, уваги та

любові, а не засобом для самоствердження. Перехід від авторитарної системи освіти, в якій переважали покарання, до демократичної системи вимагає висування на перший план емоційній складовій освіти. Ставлення до дитини як до об'єкта виховання і навчання, авторитарний стиль навчання, домінування покарань, - все це культивувало тривогу і страх в учнях. Демократична система освіти, заснована на суб'єкт-суб'єктних відносин і орієнтована на формування моральної і творчої особистості, основне своє завдання бачить у тому, щоб навчання стало для учнів предметом радості і любові. Для цього необхідне розумне дозування заохочення та покарання.

3. Розумне дозування заохочення та покарання. Традиційна, авторитарна система освіти, в якій педагог викладає матеріал, здобувачі його записують, заучують і переказують його слова на іспиті, фактично заохочувала зубріння, придушувала творчу і моральну ініціативу і формувала конформістів. У ній покарання превалювали над заохоченнями. Досягнення розглядалися як щось само собою зрозуміле, а їх помилки або проступки - як надзвичайна подія, яка вимагала мобілізації сил батьків і педагогів. Педагог ні в якому разі не повинен звертатися за "допомогою" до батьків з вимогою "вплинути" на дитину, але повинен з ними координувати свої дії. Педагог не повинен залишати без уваги найменших досягнень і успіхів здобувача. Тому він має намагатися якомога частіше хвалити учня при всіх, а критикувати наодинці.

Педагог повинен завжди пам'ятати, що насильно моральним не можна стати. Насильно не можна також стати вченим. Тому педагог нової формації повинен зацікавлювати, захоплювати і стимулювати творчу активність здобувачів, не пригнічуючи їх ініціативи, але обережно коректуючи напрям думок. Важливу роль у створенні оптимального клімату в колективі грає імідж викладача. Турбота про взаємність відносин - важлива складова орієнтації викладача на його позитивне ставлення до здобувачів. Імідж педагога повинен ґрунтуватися на його інтересі і любові до свого предмету, його захопленості їм і завжди позитивним настроєм. В ідеалі процес навчання повинен нагадувати діалог, в якому викладач

переважно запитує, уточнює та з'ясовує, але в дійсності виконує роль керманіча, який веде учасників діалогу до потрібного результату. Важливо, щоб учень сам прийшов до цього результату. Для цього педагог повинен сам любити свою професію, досконало знати свій предмет і вміти передати свою любов і свої знання іншим.

4. Разумне поєднання формальних (офіційних) та неофіційних відносин.

Це питання дистанції, яка повинна зберігатися, якщо ми не хочемо, щоб діти "сіли нам на голову". Педагог не повинен допускати панібратських відносин. Але він повинен прагнути до максимального скорочення дистанції шляхом виховання в здобувачах довіри і поваги до себе. Це досягається тим, що викладач зустрічається зі здобувачами не тільки в місці навчання і в навчальний час, а й поза межами навчального закладу, не обов'язково з усім колективом, іноді з невеликою групою, розповідає на заняттях про себе, свої проблеми, просить поради, цікавиться їх проблемами, думками і т.д. Але педагог має ділитися тільки хорошим. Педагог повинен залишати поганий настрій вдома. Незалежно від настрою, він повинен завжди випромінювати радість і оптимізм. Скорочуючи дистанцію, педагог, з одного боку, отримує можливість впливати на формування особистості своїм життєвим досвідом, власним ставленням до життя. З іншого боку, скорочення дистанції корисно і самому педагогу: воно веде до підвищення вимог до нього самого, до його морального вигляду і рівню його професіоналізму. Педагогічний процес цінний тим, що він вимагає від педагога постійного вдосконалення і як особистості, і як ученого-професіонала, і як педагога. У цьому полягає найбільш приваблива, але і найбільш важлива сторона педагогічної діяльності.

Здобувач має знати основні етичні норми службових відносин між педагогами.

У своїх взаєминах педагоги повинні керуватися трьома видами норм: 1) загальнолюдськими, які базуються на вищих моральних цінностях (їх розглядає загальна етика); 2) нормами ділового спілкування і службового етикету (їх

розглядає професійна етика); 3) етичними нормами і принципами, в яких проявляється специфіка педагогічної праці (вони є предметом педагогічної етики).

Основні норми та принципи моральної регуляції взаємин педагогів вимагають, щоб педагогічний колектив має керуватися такими якостями: 1) злагодженість і згуртованість, що забезпечують взаємодопомогу, підтримку членами колективу один одного як в ділових, так і особистих відносинах; 2) доброзичливість; 3) чуйність і тактовність у відносинах, які виражаються в увазі до людини, але без настирливості і втручання в його особисте життя; 4) терпимість до особливостей і недоліків колег, вміння приймати їх такими, якими вони є. Згуртованість колективу передбачає морально-психологічну спільність членів колективу, наявність у них групових інтересів і потреб, їх орієнтацію на загальні моральні норми і цінності, схожість думок в оцінках як професійних, так і загальнолюдських проблем, наявність почуття гордості за належність до свого колективу, за свою школу, кафедру. Однак єдність і згуртованість педагогічного колективу не є самоціллю. Принципово важливим є те, на чому вона ґрунтується. Такою основою не можуть бути авторитет керівника або страх перед ним, загальні звички і схильності, неприязнь до того чи іншого члена колективу тощо. Єдність педагогічного колективу має ґрунтуватися на моральних якостях членів колективу, вищих моральних принципах і цінностях, бо тільки вони створюють здоровий клімат в колективі.

Перешкодою на шляху до згуртованості колективу можуть стати як природна неоднорідність педагогічного колективу (за віком, життєвим досвідом, світоглядом, темпераменту, поглядам, переконанням, рівню культури і освіти), так і специфіка педагогічної праці (уявний індивідуалізм педагогічної праці, потреба в авторитеті, необхідність колективного прийняття рішень, оцінки своїх результатів педагогічної праці і своїх колег, особливості критики в педагогічному колективі та інші). У відносинах між педагогами неприпустимі категоричність і максималізм, безапеляційність суджень і впевненість у власній непогрішності,

зарозумілість, чванство, зайва підозрілість, образливість, викликати ворожість, заздрість і недоброзичливість, прагнення применшити заслуги іншого, довести його неспроможність або навіть вижити з його колективу. Всі ці якості служать серйозною перешкодою до встановлення оптимального морально-психологічного клімату в педагогічному колективі. Загальною нормою у відносинах між членами педагогічного колективу повинні стати доброзичливість, прагнення підкреслювати найменші досягнення своїх колег, толерантність, терпимість до інакомислення, бажання і вміння зрозуміти іншого, готовність підтримати всі їхні починання і протягнути руку допомоги в скрутну хвилину.

Здобувач має знати, якими принципами та нормами мають керуватися члени педагогічного колективу.

Для придбання цих якостей і створення оптимального психологічного клімату в колективі члени педагогічного колективу повинні керуватися наступними **принципами**:

1. *Самоконтроль* і формування в собі якостей не тільки приємних оточуючим, але і необхідних для професіонала,, сприяють особистому успіху і просуванню.

2. *Координація власної поведінки*, темпераменту, потреб, інтересів, настрою з оточуючими.

3. *Терпимість* до недоліків, колег, до їх зовнішнім виглядом, шкідливих звичок, переконань, думок.

4. *Прагнення до взаєморозуміння*, бажання зрозуміти іншого.

5. Здатність до *співчуття*, співпереживання.

Ці загальні принципи відносин між педагогами конкретизуються в **нормах поведінки**, які включають в себе:

- підпорядкування особистих інтересів стратегічним цілям колективу, якщо ці цілі є моральними та сприяють суспільному прогресу або професійному вдосконаленню;

- вміння не перетворювати ділові розбіжності з колегами в особисту неприязнь і не переносити свої симпатії і антипатії на службові відносини;

- прагнення зберегти з колегами гарні відносини, які не повинні перешкоджати діловій критики, здатності аргументовано відстоювати власну точку зору;

- вміння координувати власну точку зору з думкою колег, вести колективний пошук найбільш оптимального вирішення професійних педагогічних проблем;

- здатність проявити у взаєминах з колегами тактовність,

- прагнення до порозуміння, співчуття, співпереживання.

- прагнення виправдати очікування своїх колег.

Щоб викликати у колег гарне ставлення до себе і встановити з ними подібні відносини дотримуйтесь відомим радам Д. Карнегі:

- щиро цікавтеся людьми, проявляйте увагу до їх справ і проблем;

- доброзичливо і якомога частіше посміхайтесь людям, і вони дадуть відповідь вам тим же;

- запам'ятовуйте імена людей і звертайтеся до них на ім'я та по батькові: людям це подобається;

- вмійте слухати співрозмовника, спонукайте людини говорити про те, що для нього найважливіше, і він буде вдячний вам;

- говорите з людьми про те, що цікавить їх, а не вас;

- дайте співрозмовнику відчуття себе особистістю, намагайтесь викликати в ньому почуття самоповаги, і він буде безмежно вдячний вам.

Питання для самостійної роботи:

1. Яким вимогам має відповідати ставлення педагога до своєї праці?

2. Що означає «відповідати сучасним вимогам вищої школи»?

3. Що означає здатність педагога до інтегрального мислення?

4. Якими рисами має характеризуватися мислення педагога?

5. Яким вимогам має відповідати ставлення педагога до учня?

6. В чому проявляється повага вчителя до учня?

7. В чому полягає довіра вчителя до учня?

8. Що означають суб'єкт-суб'єктні відносини?
9. Чому не можна застосовувати силові методи до учня?
10. Якими трьома видами норм повинні керуватися педагоги в своїх взаєминах?
11. Якими властивостями повинна володіти здоровий педагогічний колектив?
12. Які якості педагога є головними перешкодами на шляху створення оптимального психологічного клімату в педагогічному колективі?
13. Які принципи сприяють формуванню в педагогічному колективі оптимального психологічного клімату?
14. Якими нормами повинні керуватися члени педагогічного колективу?
15. Що потрібно для того, щоб викликати у колег гарне ставлення до себе?

Рекомендована література:

1. Васякович Г.П. Педагогічна етика. Київ: Академвидав, 201. 256 с.
2. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с.
3. Бралатан В.П., Гуцаленко Л.В., Здирко Н.Г. Професійна етика. Навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2011. 252 с.
4. Професійна етика вищої освіти: Навчальний посібник/ А. П. Алексеєнко, К. І. Карпенко, Л. О. Гончаренко, В. В. Дейнека. Харків: ХНМУ, 2015. 232 с.

Питання для підсумкового контролю:

1. Що є предметом етики як теорії моралі?
2. Структура та основні функції етики.
3. Як співвідносяться етичні норми та права людини?
4. Головні відмінності демократичної моделі освіти від тоталітарної.
5. Предмет та основні види професійної етики.
6. Загальні особливості професійної етики.
7. Яким вимогам має задовольняти робота?
8. Що є предметом педагогічної етики?
9. У чому полягають соціальні функції педагогічної етики?
10. У чому полягають професійні функції педагогічної етики?
11. У чому полягають морально-гуманістичні функції педагогічної етики?
12. Дайте визначення поняття «загальнолюдські цінності».
13. Дайте характеристику основних типів цінностей.
14. Що є головною цінністю педагогічної етики?
15. В чому полягає специфіка педагогічної етики як різновиду професійної етики?
16. В чому полягає глобальна відповідальність діяльності педагога?
17. В чому полягає поліфункціональний характер діяльності педагога?
18. В чому полягає творчий характер педагогічної діяльності?
19. Дайте визначення принципів педагогічної етики.
20. Як співвідносяться моральні принципи та моральні цінності?
21. Охарактеризуйте принцип педагогічного гуманізму.
22. Охарактеризуйте принцип педагогічного оптимізму.
23. Охарактеризуйте принцип благодіяння.
24. Охарактеризуйте принцип толерантності.
25. Охарактеризуйте принцип ненасильства.
26. Охарактеризуйте принцип автономії особистості.
27. В чому полягає моральна відповідальність викладача?
28. Охарактеризуйте принцип моральної справедливості.

20. Дайте характеристику принципу професійної компетентності.
21. Дайте визначення поняття «категорії педагогічної етики».
22. Дайте визначення категорії професійний обов'язок.
23. Дайте визначення категорії моральна відповідальність.
24. Дайте визначення категорії педагогічна справедливість.
25. Дайте визначення категорії професійна честь.
26. Дайте визначення категорії педагогічний такт.
27. Дайте визначення категорії педагогічна майстерність.
28. Яким вимогам має відповідати ставлення педагога до своєї праці?
29. Що означає «відповідати сучасним вимогам вищої школи»?
30. Що означає здатність педагога до інтегрального мислення?
31. Яким вимогам має відповідати ставлення педагога до здобувача освіти?
32. В чому проявляється довіра та повага вчителя до здобувача освіти?
33. Що означають суб'єкт-суб'єктні відносини?
34. Чому не можна застосовувати силові методи до здобувача освіти?
35. Якими властивостями повинна володіти здоровий педагогічний колектив?
36. Які якості педагога є головними перешкодами на шляху створення оптимального психологічного клімату в педагогічному колективі?
37. Які принципи сприяють формуванню в педагогічному колективі оптимального психологічного клімату?
38. Якими нормами повинні керуватися члени педагогічного колективу у взаємовідносинах між собою?
39. Якими нормами повинні керуватися члени педагогічного колективу у взаємовідносинах керівником?
40. Якими нормами повинні керуватися члени педагогічного колективу у взаємовідносинах з адміністрацією?

Рекомендована література та джерела

Основна

1. Аболіна Т.Г., Нападиста В.Г., Рихліцька О.Д. та ін. Прикладна етика: Навчальний посібник / За науковою редакцією Панченко В.І. К.: «Центр учбової літератури», 2012. 392 с.
2. Академічна доброчесність як основа сталого розвитку університета / Міжнарод. благод. фонд « Міжнарод. фонд дослідж. освіт. політики», за заг. ред. Т. В. Філіпова, А. Є. Артюхова. К.: Таксон, 2016. 234 с.
3. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
4. Академічна доброчесність: виклики сучасності / Збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 1 – 13.10.2018). Варшава, 2018. 162 с. URL: https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/09/akademichna-dobrochesnist_naukovi-es.pdf.
5. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку. Основні результати дослідження за проектом № 49169; кер. В. С. Бакіров. Київ, 2015. URL: <http://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2015-07-17/2015.pdf> 3.
6. Бобир О. Етикет учителя: Навчально-методичний посіб. /О. Бобир. К.: Ленвіт. 2004. 192 с.
7. Бралатан В. П., Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г. Професійна етика: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 252 с.
8. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч. посіб. / Г. П. Васянович. К.: Академвидав, 2011. 256 с. (Серія «Альма-матер»)
9. Васянович Г. П. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект): монографія / Г. П. Васянович. 2-ге вид. Львів: Львів, держ. фін.-екон. ін-т, 2002. 232 с.
10. Васянович Г.П. Педагогічна етика: навч. посіб. / Г. П. Васянович. К.: Академвидав, 2011. 256 с. (Серія «Альматер»).

11. Єрмоленко А. М. Ціннісно-нормативне обґрунтування науки // Філософська думка. 2009. № 4. С.34-52.
12. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. К.: МАУП, 2000. 312 с.
13. Професійна етика вищої освіти: Навчальний посібник/ А. П. Алексеєнко, К. І. Карпенко, Л. О. Гончаренко, В. В. Дейнека. Харків: ХНМУ, 2015. 232 с.
14. Професійна культура / Олена Аніщенко // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 724-725.
15. Роль педагогічної етики у професійній підготовці сучасного вчителя : Матеріали Всеукр. наук.-метод. конференції / Редкол. :В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа та ін. К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. 202 с.
16. Сливка С. Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект) / С. Сливка. Львів : Світ, 2000. 336 с.
17. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., оновл. Рівне : Волинські обереги, 2011. 520 с.
18. Хоружа Л. Л. Педагогічна етика / Людмила Хоружа // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С.640-641.
19. Хоружа Л. Л. Педагогічна деонтологія: навч.-методич.посіб. / Людмила Хоружа. К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. 96с.

Додаткова

1. Дубасенюк О. А. Наукові засади професійно-педагогічної підготовки студентів / Олександра Дубасенюк // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія : педагогічні науки. 2010. Вип. 15. частина І. С. 3-7.
2. Зязюн І. Учитель у вимірах епох і цивілізацій / Іван Зязюн // Мистецтво та освіта. 2008. №3. С.9-15.

3. Ярмаченко М. Д. Педагогічна культура / М. Ярмаченко // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 641.
4. Етика ділового спілкування: Курс лекцій / Т.К. Чмут., Г.Л. Чайка. К.: МАУП, 1999. 28 с.
5. Комарова І. Культура педагогічного спілкування вчителя // Шлях освіти. 2001. №1. С. 31-34.
6. Фуштей О.В. Теоретичні основи формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізики// archive.kpi.kharkov.ua/files/25545/

Електронні інформаційні ресурси

1. Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії і перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. https://ivet-ua.science/images/Journals_IPTO/.../materialy-konferentsii-20160621.pdf
2. Денищик О.В. Формування моральної культури як складової професійної підготовки майбутніх юристів // www.univer.km.ua/page/s_39_9.doc
3. Хоружа Л. Етична компетентність // lib.npu.edu.ua/full_txt/V6420656051.doc
4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність. Сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.
5. Етичний кодекс ученого України. Постанова загальних зборів НАН України 15.04.2009, № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>.
6. Комплекс моральних обов'язків. URL: http://zib.com.ua/ua/125930-scho_rozumiti_pid_profesinyoyu_etikoyu_ta_dobrochesnistyu_v_.html (дата звернення: 01. 10.2018 р.).
7. Поняття доброчесності в етиці. URL: <http://www.etica.in.ua/ponyattyadobrochesnosti-v-etitsi/> (дата звернення: 03. 10.2018 р.)

8. Щодо забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти/ Лист МОН № 1/9-565 від 26.10.17 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-zacikavleno-shob-bilshe-kompanij-na-kshtaltplagiatpl-spiivpracyuvalo-z-ministerstvom-dlya-vdoskonalennya-antiplagiatnih-perevirok-liliya-grinevich>.
9. The European code of conduct for research integrity. Berlin: Germany, 2017. URL: <https://goo.gl/8tF2eV>.
10. European Textbook on Ethics in Research/ Hughes, Jonathan; Hunter, David; Sheehan, Mark; Wilkinson, Stephen; Wrigley, Anthony. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2010. 212 p. URL: [https://www.research.lancs.ac.uk/portal/en/publications/european-textbook-on-ethics-in-research\(a3d11356-e6fa-458d-92d3-5fef1f1af783\)/export.html](https://www.research.lancs.ac.uk/portal/en/publications/european-textbook-on-ethics-in-research(a3d11356-e6fa-458d-92d3-5fef1f1af783)/export.html)
11. Fanelli D . How Many Scientists Fabricate and Falsify Research? A Systematic Review and Meta-Analysis of Survey Data// PLoS ONE 4(5), 2009. URL: <https://goo.gl/hy9SYW>.
12. Farrimond, H. Doing ethical research. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012. URL: <https://goo.gl/qa2Gc6>.
13. Fishman T. The Fundamental Values of Academic Integrity (2nd edition). International Center for Academic Integrity, Clemson University, 2012. URL: http://www.academicintegrity.org/icaai/assets/AUD_Integrity_Quotes.pdf.
14. Horbach, S. P. J. M., Halfman, W. Promoting Virtue or Punishing Fraud: Mapping Contrasts in the Language of “Scientific Integrity.” Science and Engineering Ethics. Houses of Parliament, Parliamentary Office of Science & Technology, 2017. URL: <https://goo.gl/HA1Qa5>.
15. Martinson, B. C., Anderson, M. S., De Vries, R. Scientists behaving badly// Nature, 435(7043), 2005, p. 737–738. URL: <https://goo.gl/1zYuhU>.

Додаток

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ:

Заняття 1. Головні моральні цінності. Ціннісні пріоритети в педагогічній діяльності.

1. Етика, мораль і моральність.
2. Мораль і право.
3. Етичні цінності та норми.
4. Загальнолюдські цінності.
5. Цінності професійної етики.
6. Цінності педагогічної етики.
7. Цінність і оцінка.

Заняття 2. Відносини між поняттями «Етика», «Мораль», «Закон» та «Право». Моральні, етичні та правові аспекти педагогічної діяльності.

1. Специфіка педагогічної етики як виду професійної етики.
2. Основні завдання педагогічної етики.
3. Функції педагогічної етики.
4. Специфіка етики вченого.

Заняття 3. Головні принципи педагогічної етики: «принцип гуманізму» та «принцип демократизму».

1. Поняття «педагогічна справедливість».
2. Професійна честь и Гідність викладача.
3. Совість та відповідальність педагога.
4. Авторитет викладача и его СКЛАДОВІ.
5. Професійна відповідальність та толерантність викладача.

Заняття 4. Головні категорії педагогічної етики: «педагогічна честь» і «педагогічний такт».

1. Принципи гуманізму та демократизму.
2. Принципи оптимізму, громадянськості та патріотизму.
3. Принцип справедливості.
4. Принципи професіоналізму та професійної відповідальності.

Заняття 5. Етика відносин в системі «педагог-керівник», «науковець-керівник», «педагогічний колектив - адміністрація», «науковець-керівник», «науковий колектив -адміністрація».

1. Норми відносин в системі «педагог - учень». Проблема діалогу.
2. Норми відносин в системі «педагог - педагог».
3. Психологічний клімат в трудовому колективі.

4. Етикет вченого.

5. Норми відносин в системі «педагог - керівник». Проблема подолання стереотипів тоталітарного свідомості.